

Palatinus, 2004. http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/bohinger_mi_a_filozofia/plotinosz.htm.

10. AZ AKROPOLISZRA NÉZŐ TERASZ, 29.
11. Imre Flóra: MERŐLEGES IDŐ. *Interart*, 1992. 34.
12. Imre Flóra: RONDÓ. Tevan, Békéscsaba, 1992. 7. (cikluscímként) és 14.
13. Uo. 18.
14. Imre Flóra: NEM TART SOKÁ. Tevan, Békéscsaba, 2004. 12.
15. Imre Flóra: NOSZTALGIÁK. In: AZ AKROPOLISZRA NÉZŐ TERASZ, 89.
16. MERŐLEGES IDŐ, 41.
17. MEGBICSLAKLIK AZ ÉNEK. In: AZ AKROPOLISZRA NÉZŐ TERASZ, 92.
18. AZ AKROPOLISZRA NÉZŐ TERASZ. In: AZ AKROPOLISZRA NÉZŐ TERASZ, 61.
19. ÉJJELI ÚT A HEGYEN. In: uo. 117.
20. NEM TART SOKÁ, 60.
21. PROMÉTHEUSZ. In: RONDÓ, 27.
22. Tóth Krisztina: TALÁLT MONDAT. http://mta.hu/data/cikk/10/75/1/cikk_107501/Toth_Krisztina.pdf.
23. „Ez az ismétlődés már bántó a szavak szintjén: egy-egy kifejezés gyakori használata rossz szájíz okozhat a befogadóban, mert kiüresíti a szavakat. Így mintha önmaga tett volna közhelyessé olyan – egyébként nem szokványos – szavakat, mint írész, retina, comb, moccanatlan.” Egri Zsolt: „...LEVERT DIÓFA BÁNATA...” In: *Életünk*, 1996/6–7. 672.
24. Imre Flóra: EGY TOLVAJ VALLOMÁSAI, AVAGY AZ INTERTEXTUALITÁS. In: *Holmi*, 2008/9. 1136.
25. EGY NÉHAI SZOPRÁN TÖPRENGÉSEL. In: RONDÓ, 149.
26. Ferencz Győző: LÉGRITKA MAGASLATOK. In: *Népszabadság*, 2011. II. 27.
27. „A változás – mert ma már egyéni hangú, jelentős alkotónak látom, sokakkal egyetértésben – elsősorban nem a költőben vagy költészetében, hanem olvasatában/olvasataiban történt meg.” Bodor Béla: *EX LIBRIS*. In: *Élet és Irodalom*, 2004. IX. 24. http://www.es.hu/ex_libris;2004-09-27.html.

Szlukovényi Katalin

ÉLJEN MÁJUS 1.!

**Regény történelmi háttérrel
– egy történész reflexiói**

*Spiró György: Tavaszí tárlat
Magvető, 2010. 286 oldal, 2990 Ft*

Több mint húsz éve láttam a Budapest Filmstúdió Lumumba (Róna) utcai vetítőjében Mészáros Márta harmadik naplóját, NAPLÓ APÁMNAK, ANYÁM-

NAK. Ott szembesültem először az 1957. május elsejei demonstráció eredeti felvételével. Színesben feketéltet a tömeg a Felvonulási téren, a Hősök terétől egészen az Ajtósi Dürer sorig. A kádári propagandában és „történetírásban” ez a demonstráció százezres tömegként szerepelt, de hát – néztem Mészáros Márta filmjében az addig ismeretlen bejátszást – ez még ennél is több. Jóval. (Egy)millió. Holott vidéken is megünnepelték a munkásosztály napját.

Akkor már évek óta kutattam a forradalom történetét, hol legálisan, hol illegálisan, morszakból raktam össze, mint valami puzzle-t, szerkesztettem kronológiát, több társsal, de említésre méltónak sem véltem, véltük május 1-jét.

Ha egyáltalán szóba kerül, akkor azért, mert aznap kezdte meg hivatalosan adását a Magyar Televízió, ekkor született. „1957. május 1-jén a Magyar Televízió a cambridge-i PYE cégtől vásárolt közvetítőkocsival, négy kamerával, mikrohullámú adóval, rádiós riporterekkel közvetítette a budapesti Hősök teréről a felvonulást és a nagygyűlést.”

Persze „élőben”, a közvetítőkocsi nem volt alkalmas a rögzítésre, már nem volt igazi kockázat, meg kinek volt tv-je, de ez valóban a „beletörődés ünnepe” volt, ahogy Kiss Dávid nevezi sehol sem fellelhető tanulmányának címében.

Május 1-jén zárult le az „átigazolás”, vagyis az egykori MDP- (Magyar Dolgozók Pártja) tagok átjelentkezési határideje, eddig kérhették (felvételi eljárás nélkül) átvételüket az MSZMP-be. Aznap 283 390 tagja volt a „Pártnak”, egy hónappal később már 345 733.

Május 1-jéig 33 704 főt tartóztattak le, minden 9 párttagra jutott 1 letartóztatott. Sok vagy kevés? Ízlés dolga. Aznap lépett hatályba a Kádár-címer, addig még a Kossuthé dukált, a ’48-as, a köztársasági, a forradalmi. A sallangok nélküli, pajzs a nemzeti színekkel. Ennek, a forradalomnak, a köztársaságnak, ’48-nak annyi. Aláz-zák a nemzetet.

Ma már persze tudom, Mészáros Márta – ahogy Spiró is – a Filmhíradó különkiadását használta fel, ami ÚJ TAVASZI SEREKSZEMLE címen ment a mozikban. Hatásos az auktakt, a nyitómondat, sokat sejtető: „Felvirradt ismét május 1-je, az első 1956 októbere után.” A tribünön Kádár mellett Dobi és Marosán, Rónai Sándor, Biszku, Kállai, Apró (kádár apró dőgei), majd a Magyar Filmintézet képsorleírása szerint, „Biszku Béla sült kolbász mellett, beszélget munkásokkal. Cigányzene. Ma-

rosán a Ligetben, kisebb csoport veszi körül. Kép a Vidámparkból. Néptáncosok a színpadon.” Milliós tömeg a Csizma téren, Sztálinnak már nyoma sincs, Lenin majd lesz.

Kádár beszél, Spiró kíméletes, csak egy mondatot idéz, még nem is a legrosszabbat: „A barátaink a sikereinknek örülnek, az ellenségeink a sikereinknek nem örülnek.” (Az eredetiben: „...ez a május elseje örömmel fogja eltölteni barátainkat, keserűséggel ellenségeinket”.)

A szerző persze stilizál, hiszen idézhette volna akár a tömeg megszólítását követő nyitómondatot, amikor a pártvezér-miniszterelnök kérdi (ahogy a zsidók szokták Széder estén): „Miben van különös jelentősége a mai május elsejének népünk számára, és nyugodtan mondhatjuk nemzetközileg is.” Nyelvében él a nemzet, most éppen süllyed.

Nem kisiklás, hiszen – folytatja a főtitkár – „azt hiszem, nem tévedünk, ha megállapítjuk, hogy ez a nap új lendületet ad belső fejlődésünknek, és hozzájárul a proletár nemzetköziség zászlaja alatt tömörült népek és a nemzetközi munkásmozgalom együttes erejének növeléséhez”.

Kádár beszédét a regényben, ahogy a valóságban is, olvasta. Természetesen nem ő írta, nem az ő „stílusa”, hanem a koré. Spiró regényében is ezt a nyelvet használja, persze stilizáltan, hiszen eredeti formájában elviselhetetlen lenne. Még hatalmon sincs, mármint Kádár, de már kész a nyelv, jogfolytonos. Legfeljebb Rákosi „ízese” zalai tájszólása marad el.

Egy német nyelvész, Victor Klemperer LTI (LINGUA TERTII IMPERII, AZAZ A HARMADIK BIRODALOM NYELVE) című korszakos művében tudományosan mutatja ki, hogy a (fasiszta) diktatúra miként torzítja el a beszélt nyelvet. Mi, magyarok még adósok vagyunk mind a nyilas, mind a fasiszta kommunikáció elemzésével. (Nem beszélve az egyetlen mohikánról, Nyerges Andrásról.)

Az 1934-ben meggyilkolt Lev Szemjonovics Vigotszkij (késői amerikai méltatója szerint „a pszichológia Mozartja”) behatóan elemezte gondolkodás és beszéd viszonyát, azt a folyamatot, amikor a gondolat testet ölt, beszéddé válik. Meg ahogy a beszéd visszahat a gondolatra. Esetünkben tompít, vitát.

Kritikusai zömét Spiró éppen stílusával, „rossz mondataival” bosszantotta fel, holott – a magamfajta történész számára – ez korrajz, ahogy Es-

terházy sem írhatta meg a JAVÍTOTT KIADÁS-t a HARMONIA CAELESTIS modorában.

„Kádárék – írja Spiró – eltűntek a tribünről. Elterjedt, hogy lementek a nép közé.” Elvegyültek a „nép” között, így történt. A dízlet tényleg radikálisan megváltozott. Kisgyermekkorai május elsejei emlék, 1952 lehetett, vagy egy évvel később, ülök apám vállán, közelít a hatvanhoz, öreg, megtört, már igazán nem is lát, a tribün előtt futni kezd, mindenki fut, én meg féltettem, ő meg engem a vállán. Leginkább azonban Rákosi félt, normál menetből hátha lepuffantom.

Jut eszembe a korabeli vicc: Kohn a május elsejei felvonuláson rálő Rákosira. Persze elvétí. A börtönben Grün lecseszi, hiszen nem talált. „Próbáltál volna te pontosan célozni, amikor mindenki biztat és lökdös, hogy lőj már.”

Fátray Gyula, a regény „hőse” a tavaszi sereg-szemlén „ott volt, látták. De nem ezért ment oda... Ha ilyen tömegesen támogatják a rendszert, akkor a vezetők soha többé nem követhetik el azokat a tragikus hibákat. Szép, hogy emyi ember tett ma hitet a szocializmus mellett. Ezzel a tőkével, ezzel a bizalommal élni kell.” Ez a regény slusszpoénja.

A rendszerrel így megbékélő hősrünk néhány nappal korábban még maga is életveszélyben forgott. Alig akadt a magyar társadalomnak olyan tagja, aki így vagy úgy ne szenvedte volna meg a bolsevik diktatúra Rákosi fémjelezte éveit. Erre rímel a regény különböző szereplőinek vissza-visszatérő szólama, miszerint el kellett volna menni, már '45-ben emigrálni kellett volna.

Ezzel együtt élt a remény, hogy az oroszok előbb-utóbb kivonulnak az országból, majd a békekötés után, vagy ahogy Ausztriában végül csak megtették, és akkor a rendszer kártyavárként omlik össze. A levert forradalom legfőbb tanulsága, hogy nem mennek ki, ezek soha. Mindehhez társult a minden korábbit felülmúló, még csak beinduló terror, a teljes jogbizonytalanság. Egyénileg meg lehetett úszni, így a társadalomban ekkor alakulnak ki a túlélési technikák. A bünnőség beismerésétől az egykori államvédelmi spicliháló újrászövésén át a rohamosan gyarapodó párttagságig.

A regény alapja Súlyom Józsefnek a Magyar Ifjúságban 1957 áprilisában megjelent cikke (1955 – MILYEN PARANCST ADOTT A SZER?), amelyben Súlyánszky Jenő – forradalom előtti – peréről számol be, akit és társait (beleértve Spiró „hősének” névrokonát) már október előtt jog-

erősen elítéltek, tehát nem lehetett közülük a forradalom kirobbanásához, legfeljebb utána kiszabadultak a börtönből. Névrokonság. Persze kínos, ha valakit Fátraynak hívnak, vagy Spirónak, de hívhatják Hajdúnak is, mint az unokabátyámat, akit szintén névrokonság alapján bocsátottak el a népi hadseregből, holott tudták, nem lehet azonos az elítélttel.

Képtelen, de nem egyedi, ahogy az egyik Fátrrayra rátelepszik a másik – már elítélt – Fátrray sorsa. Az igazi Fátrray (a valóságban) bölcsebb volt, ő emigrált. Így a cikk megjelenését követően antihősünk válik gyanússá, holott – és ez is egy vissza-visszatérő szöveg – nem börtönben, hanem kórházban volt a forradalom alatt, az utóvédharc napjaiban pedig otthon lábadozott.

Egyáltalán nem kafei a történet, Spiró is, Fátrray is és az olvasó is pontosan tudja, mi miért történik, ettől igazán nyomasztó a regény. Szerzőnk jelzők nélkül, a maga lebutított nyelvén ábrázolja, ahogy az ő Fátrrayjának a helyzete napról napra, de akár óráról órára eskalálódik, bezárulok ajtóik, sunyi tekintetek és árulások minden mennyiségben. A kórház nem ad(hat) ki igazolást a műtétről, az üzemben pedig Fátrray még ebédet sem kap.

Mindössze néhány nap, de ez maga a pokol, amíg a régi illegális elvtárs, Kalán Géza egy sakkversenyen megnyugtatja, vége a megpróbáltatásainak, leszállnak róla. Deus ex machina, mondja Spiró, hihetetlen, ha nem tudnánk, hogy Kalán valóságos személy, mint sokan a regényben, van, aki saját nevén szerepel, de Kalán is könnyen megfejthető, az isteni beavatkozás Kelen Bélának köszönhető.

Ez a regény egyetlen abszurd jelenete, de csak akkor az, ha nem ismerjük (a történelemből) a gyorsan feledésbe merülő Kelen Bélát. Csepelen, a Vasműben, ahol pályámat kezdtem, és ahol ő húsz évvel korábban párttitkárként ténykedett, az a fáma járta, hogy '56-ban meghasonlott, évekig fizikai munkásként dolgozott, majd a restaurációt követően, a konszolidáció jegyében vonult be a Blaha Lujza téri *Esti Hírlap* főszerkesztői szobájába. Ebből persze semmi nem igaz.

Kelen Köpe Bálintként vonult be Déry Tibornak (FELELET) köszönhetően a magyar irodalomtörténetbe, ő volt a minta, botrány lett belőle, nem volt elég szocialista realista, holott nagyon is az volt, de a „Felelet-vita” egy másik történet.

Kelen munkásmozgalmi pályája az OIB-nál (Országos Ifjúsági Bizottság, I. Ságvári Endre) indult, 1942-ben, huszonkét évesen letartóztaták, '44 nyarán szabadult, majd amikor a Conti utcai börtönből Komáromba vitték a foglyokat, őt bízta meg a „Párt”, hogy tízezer pengőért kiváltsa Lupták (Csermanek) Jánost, aki addigra már megszökött. Nevezett Kádárként vonult be a történelembe.

Kelen a felszabadulás után I., majd XIII. kerületi első titkár lett, a budapesti MADISZ titkára, a Vasműben első titkár, a Magyar–Szovjet Társaság főtíkára, '56-ban az OTSB (Országos Testnevelési és Sportbizottság) elnökhelyettese. Újabb fáma, miszerint ebben a minőségében volt tagja 1956-ban a magyar olimpiai delegációnak, holott a MOB október 29-én tudatta, hogy sem ő, sem Sebes Gusztáv, sem Kutas Imre az eredeti tervekkel ellentétben nem utazik Melbourne-be.

A forradalom leverését követően nem fizikai munkás, hanem a budapesti pártbizottság titkára lett (első titkár Marosán), majd 1962-től valóban az *Esti Hírlap* főszerkesztője. Nyugdíjazása után politikai pályafutása az 1985-ös országgyűlési választásokkal ért véget, amikor jelöltsége ellenére nem választották meg.

Kelen elvtárs valóban sakkozott, ahogy a regényben is, ahogy Kádár elvtárs is, aki 1949 májusának végén sakkpartira csábította Rajkot, hogy elterelje figyelmét estére tervezett letartóztatásának előkészületeiről. Kelen később Murányi Gábornak adott életútinterjújában – okkal és joggal – Kádár-huszárnak nevezte magát, Csepelről ismerte Fátrrayt. Ő tudta, ahogy igazából mindenki tudhatta, hogy „hősünk” nem lehet azonos a már másfél éve elítélt Fátrrayval, tehát megmentette őt.

Spiró regénye 1956. október 17-ével indul, amikor Fátrray Gyula aranyérműtetre bevonul a Rókus kórházba. Nem melleleg egy héttel később ide szállítják be a Rádiótól az első sebesülteket és halottakat. „Balhé” van (ahogy a szerző nevezi), nem csak ott, de a még közelebbi *Szabad Nép*-székháznál is, és ide, a Rókus mellé vonszolják a ledöntött Sztálin-szobrot is. Adottak tehát egy nagy formátumú történelmi (?) regény kulisszái, csak hogy mindebből a kórházba, a lábadozó Fátrray számára szinte semmi nem szűrődik be, legfeljebb a már említett sebesültek formájában, akik viszont tömegesen érkeznek.

Minderről egy-egy félmondat erejéig szó is van, de leginkább a „balhé” és a földrajzi közelség okán. Fátroy azon a kedd estén már tudott az ágyában ülni, fülhallgatóján a rádiót hallgatta, majd abból is és kintről is hallotta a lövéseket. Sértetten, hiszen „arról nem volt szó, hogy neki még egy háborút kelljen végigélnie”. Segít a sebesültek elhelyezésében, így állapota romlik, további ápolásra szorul.

A regény nem a nagypolitikáról, még csak nem is a nép forradalmáról szól, ez még csak nem is kulissza, hanem a belső rezdülésekről, a társadalomnak (annak egy szegmensének) a történelmi változásokhoz fűződő viszonyáról. Fátroy körül a kórházban „rettegtek vagy örültek”. Mentalitástörténet vagy, kevésbé fennköltén: hangulattörténet. Mindez valahol rímel Ständeisky Évának a Spiróval egy időben megjelent monumentális történelmi feldolgozására (NÉPURALOM ÖTVENHATBAN).

Fátroy sértett, hiszen minden ('44) kezdődik előlről, az őt műtő rokon, a „reakciós” Kállai Zoltán főorvos viszont „történelmi fordulathoz nevezte a forradalmat”, lelkesedését azonban elég gyorsan lelohasztják a kórházi forradalmi bizottság (vagy bizottmány?) első üléseinek lehangoló vitái. Egészségügyi intézményben persze elég abszurd, ha a takarítónőnek ugyanannyit ér a szava (szavazata), mint a főorvosénak.

Fátroyt már a 16. oldalon, csütörtökön, azaz november 8-án bocsátották el a kórházból, pontosabban mentő vitte haza, felesége az Újlipótvárosból jött segíteni, de nem fért be a kocsiba, gyalogolhatott vissza. Megint egy értelmetlen, felesleges cselekvés.

A konkrét időpontnak viszont akár szimbolikus jelentősége is lehet, Spiró gyorsan – szándékainak megfelelően – „letudja” a forradalom napjait, az oroszok leverték a forradalmat, és előző nap bevonult Budapestre Kádár János. Nem fehér lovon, hanem szovjet tankon, de lélekben ugyanolyan diadalittasan, mint harminchét évvel korábban (november 16-án) Horthy Miklós.

A regényben (ötven év távlatából) szinte nyoma sincs a forradalom utóvédharcának, Nagy Imréék elhurcolásának, a Nagybudapesti Központi Munkástanács valóban hősie ellenállásának, az országot megbénító sztrájkoknak, itt valóban a régi-új rend, a kádári, rendezkedik be, véres restauráció zajlik. November 8-án már

nem jellemzően, de egy nappal korábban még a szovjet csapatok mézárasmunkát végeznek, válogatás nélkül gyilkolnak, majd deportálnak Kárpátaljára, politikai kihallgatásokat vezetnek, és ébresztik újjá a közgyűlölet tárgyát képező és mellesleg kétszer feloszlatott ÁVH-t.

November 8-án már valóban „csak” mintegy százhuszan esnek el Budapest utcáin, másnap veszi aknatűz alá a felszabadító szovjet hadsereg „vörös Csepelt”, mindössze ötvenhárom áldozat. Szinte kivétel nélkül „békés polgárok”. A május elsejében végződő restauráció kezdete.

Statárium, rögtönítélő bíróságok, köztörvényes gyilkosságok, állami terror szinte minden szinten. Ígéret, hogy november 4-e előtti cselekedeteiért senkit nem vonnak felelősségre, de azért (ezekért) már januárban (még csak nem is elsőként) kivégzik többek között Szabó bácsit és vele egy „perben” Dudás Józsefet. Tömeges letartóztatások, több hullámban, internálás, dübörög a megtorlás. A restauráció nem egy pillanat műve, a forradalmi szerveket „csak” egy hónap múlva helyezik törvényen kívül, guruló rubelek (segélyek) a szocialista országokból, hangulatjavító intézkedések, béremelés, de a határban a halál kaszál. A disszidáltaknak amnesztia, majd akik hittek a csábításnak, börtön, halál.

Még tárgyalnak holmi gazdasági reformról, még nem terelik a parasztságot (a korábbinál nagyobb nyomatékkal) vissza a tsz-ekbe, de Kádár, akit (a bevonulás előtt) még november 4-én is a kommunista társországok pártjai és sajtója árulónak bélyegzett, bizonyít, ő a legjobb tanítvány. Egyaránt bírja Hruscsov, Csou En-laj (mai helyesírás szerint Zhou Enlai) és persze Tito bizalmát. Még van Tavaszi tárlat. Spirónál semmi sem a véletlen műve, ahogy a cím sem.

A fordulathoz, amikor a műtét után már felépült, gyárba, Tervhivatalba járó „hősünket” elkapja a restauráció gépszíja, a már említett újságcikk eredményezi. Mint említettem volt, már-már tucattörténet. A berendezkedő rendszer bevett szokása, a politikai rendőrség (nevében már nem ÁVH, de még nem is Állambiztonsági Szolgálat) a sajtóban „szellőztetett meg” ügyeket, a delikvens körül megfagyott a levegő, csengőfrász új kiadásban, és valóban jöttek, viték, ha szerencséje volt, megúsza internálással (Kistarcsa), rosszabb esetben ítélet, börtön, még rosszabb esetben kötél.

A politikai rendőrség bértollnokai a sajtóban foglalták össze, minél véresebb szájjal, a nyomozás „megállapításait”, ami viszont ürügyül szolgált a nyílt vizsgálat elrendeléséhez. A delikvens a sajtóból értesült küszöbönálló letartóztatásáról. Ez – némi eltérésekkel – a konszolidációt követően is tovább élt, leginkább (de messze nem kizárólagosan) a „kékfényes” Szabó László révén. Egy másik, a Demszky-perről tudósító újságíró egyenesen a pártközpontba kértetek, és ott szemezgettek neki a későbbi főpolgármester állambiztonsági dossziéjából.

Arról persze Spiró nem tehet, hogy a módszer napjainkban reneszánszát éli. A sajtó (fel) jelent, és miniszterelnöki biztatásra beindul Budai Gyula elszámoltatási kormánybiztos, a rendőrség, az ügyészség, a teljes jogszolgáltatás. (L. erről kiragadott példaként Klaniczay Gábor FILOZÓFUS-BOSZORKÁNYÜLDÖZÉS. *Élet és Irodalom*, 2011. febr. 4.)

Fátray Gyula – mint említettük – megússza, hiszen megjelenik a régi barát, inkább elvtárs a régi időkbeli, és megnyugtattja „hősünket”, kálváriája az első stációval, az újságikkal és az azt követő megaláztatásokkal véget is ért. Optimista (ki)fejlet, sőt hurraoptimista, hiszen a „hiteles” verzió mégiscsak a barát ügyvéd által változtatókönyv, végállomás: a bitó.

Mit tagadjuk. Az odáig vezető út, kezdve a letartóztatástól, a kihallgatásokon, szembesítéseken, jegyzőkönyvezéseken, népbírószági tárgyaláson, fellebbezésen, másodfokon, majd a kegyelmi kérvény elutasításán keresztül a siralomházig, jóval drámaibb lett volna, igazi hőskötemény.

Miközben Fátrayt akár már 1949/1950 fordulóján is letartóztathatták volna. Akkor az összeesküvés (kémkedés) vádja kiegészült volna azzal, hogy a horthysta politikai rendészeti osztály (netán egyenesen Hain Péter) utasítására épült be a munkásmozgalomba, kirándulásairól rendszeresen beszámolt, sőt (ert akár tanúk is igazolták volna) utálta a természetet, betegesen irtózott a bogaraktól. A bíró Fátray-Kleinnek nevezte volna, kimutatták volna kapcsolatait a cionistákkal, bujkálása cáfolataként bizonyosságot nyerhetett volna az is, hogy egyenesen a Gestapo szolgálatában állt, náluk dekkolt.

Minderről 1957-es letartóztatása esetén persze már szó sem esett volna. Bizonyították volna viszont, hogy üzemi szarka volt, 1953-ban az

egyik vizitálás során két csavart találtak (anya nélkül) a táskájában, felelősségre vonását csak a Nagy Imre-féle amnesztiának köszönhetően úszta meg.

A kihallgatáson Fátray erre nem is emlékezett (volna), a tárgyaláson viszont töredelmesen beismerte. A nem egészen elképzelt vád szerint betegként kapcsolatban állt a később kivégzett mentőssel, Péch Gézával, rajta keresztül a Péterfy Sándor kórházban tevékenykedő ellenforradalmárokkal, Obersovszkyval, Gálival és a gyilkos Tóth Ilonával.

Az 1953 januárjában letartóztatott Décsi Gyula jogász, államvédelmi ezredes, igazságügyi államtitkár, majd miniszter vallomásaiban a „konceptios” perek három (időben egymást követő) változatáról irt. Kezdetben (a legelejétől, ’45 januárjától) a „jogszolgáltatók”, amikor tudták, tudni vélték, bár nem követte el a neki tulajdonított bűncselekményt, de akár meg is tehetné volna. Feltehetően elkövette a neki tulajdonított bűncselekményt, nem nagyon adtak a bizonyítási eljárásra.

A köztársaság kikiáltása után (1946. február 1., jogilag a köztársaság védelméről szóló törvény) már elég volt annak tudata, hogy a gyanúsított ellenség, bár nem követte el a neki tulajdonított bűncselekményt, de akár meg is tehetné volna. Feltehetően a Sulyánszky-ügy is ebbe a kategóriába tartozott, az ÁVH játszámája, provokációja lehetett. A harmadik fokozatnál (például leginkább a Rajk-per) már ez sem számított. Rajk nem találkozhatott egy Paks-közeli csőszkunyhóban az akkor már ellenséges jugoszláv belügyminiszterrel (Aleksandar Ranković), ahogy Fátray Gyula sem Péch Gézával, de miért is ne?

Konceptios perek voltak ezek a javából, valahol a második és harmadik változat között. Mondanám, mint ahogy a Nagy Imréé, csak most nem háborús bűnösök felett ítékeztek (trehányul), hanem leginkább olyanok felett, akiknek Kádár amnesztiát ígért.

Ez persze egy másik regény lenne, ami a „történelem”, tehát történészek dolga, teszik is a magukét, élükön a most felszámolásra ítélt ’56-os Intézet munkatársaival, de – ahogy Spiró is megjegyzi egyik regénye kapcsán adott interjújában, ki a fene olvassa őket. Remélem, mármint a magamfajta történész, hogy Spirót legalább olvassák.

Varga László